

เครือข่ายการค้าปันัง-ภูเก็ต-ตรัง เหมืองแร่ และชาวจีนโพ้นทะเล (ทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1980)

ดวงทิพย์ พรหมเขต*

บทคัดย่อ

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ปันังเติบโตขึ้นในฐานะเมืองท่าสำคัญของนิคมช่องแคบที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษและเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคแหลมมลายูฝั่งตะวันตก บทความนี้ศึกษาเครือข่ายทางเศรษฐกิจระหว่างภูเก็ตและตรังซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย แต่เชื่อมโยงเข้ากับเมืองท่าปันังอย่างแนบแน่น เขตเครือข่ายการค้านี้เชื่อมโยงกันด้วยกิจการเหมืองแร่ การส่งออกดีบุก การพาณิชย์อื่นๆ และชาวจีนโพ้นทะเลที่มีลักษณะข้ามชาติทั้งในแง่สังคมและเศรษฐกิจ กิจการเหมืองแร่ดีบุกในเขตนี้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1910 จนปิดตัวลงในทศวรรษ 1980 กิจการเหมืองแร่ดีบุกลงทุนและดำเนินการโดยกลุ่มชาวจีน ภูเก็ตและตรังเป็นแหล่งเหมืองแร่ดีบุก ส่วนปันังเป็นแหล่งถลุงแร่และฐานในการส่งออก บทความนี้ยังจะแสดงให้เห็นถึงชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวจีนในเขตเครือข่ายการค้าปันัง-ภูเก็ต-ตรังด้วย รวมถึงการขยายตัวของชุมชนจีนในเขตเหมืองแร่สำคัญแห่งหนึ่ง คือที่ห้วยยอดในตรังซึ่งบทความนี้เลือกใช้เป็นกรณีศึกษา

คำสำคัญ: เครือข่ายการค้าปันัง-ภูเก็ต-ตรัง, กิจการเหมืองแร่, ชาวจีนโพ้นทะเล

Abstract

In the late nineteenth century, Penang arose as a major port-city of the Straits Settlements, a group of British colonial territories and commercial centers on the west coast of the Malay Peninsula. This paper explores economic networks between Phuket and Trang, two cities that were part of Thailand but nevertheless closely linked with Penang. They were interconnected by tin mining and exportation, commercial activities, and the Chinese diaspora who were transnational by nature in both social and economic terms. Invested in and run by the Chinese, tin mining in this economic zone constantly grew from the 1910s until its end in the 1980s. Whereas tin mines in Phuket and Trang provided raw materials, Penang played a role as a location for smelting and exportation. This paper also depicts the economic life of the Chinese in the economic networks between Penang, Phuket, and Trang as well as the development of Chinese communities in Huai Yod, an important mining area in Trang which serves as a key instance in this study.

Keywords: Penang-Phuket-Trang economic networks, tin mining, Chinese diaspora

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: pangzтуangthip@gmail.com ผู้เขียนขอขอบคุณคุณสุนทรีย์ สังข์ยุทธ์ อดีตหัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตรัง สำหรับความช่วยเหลือ คำแนะนำ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

บทนำ

แม้ว่าภูเก็ตและตรังจะเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย แต่การค้าทางทะเลมีความใกล้ชิดกับเมืองท่าป็นิจนจนเป็นเขตการค้าที่สำคัญของแหลมมลายู ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 สินค้าที่เชื่อมโยงเขตการค้านี้ ได้แก่ พริกไทย ยาสูบ หมาก น้ำตาล และหนังสัตว์ ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดีบุกกลายเป็นสินค้าหลักทั้งขาเข้าและขาออกของป็นิจ ภูเก็ตและตรังเป็นแหล่งผลิตและส่งออกดีบุกที่สำคัญ กิจกรรมเหมืองแร่ดีบุกในเขตนี้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1910 เป็นต้นมา ทำให้เขตการค้าป็นิจ-ภูเก็ต-ตรังเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นด้วยกิจกรรมเหมืองแร่ การส่งออกดีบุก การพาณิชย์อื่นๆ และชาวจีนโพ้นทะเลที่โดยธรรมชาติแล้วมีลักษณะข้ามชาติทั้งในแง่สังคมและเศรษฐกิจ ชาวจีนที่ไม่มีทุนเพียงพออพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อเป็นแรงงาน ผู้ประกอบชาวจีนที่มีเงินทุนสูงจะเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ ส่วนพ่อค้าจีนเข้ามาตั้งรกรากทำการค้าในเขตเมือง การอพยพตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าจีนทำให้เกิดชุมชนการค้าที่พัฒนาไปสู่การเป็นเมืองในเวลาต่อมา

บทความนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการค้าดีบุกที่เชื่อมโยงเครือข่ายการค้าป็นิจ-ภูเก็ต-ตรังเข้าด้วยกัน และยังคงแสดงให้เห็นถึงชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวจีนในเขตเครือข่ายการค้านี้ รวมถึงการขยายตัวของชุมชนจีนในเขตเหมืองแร่สำคัญแห่งหนึ่ง คือที่ห้วยยอดในตรังซึ่งบทความนี้เลือกใช้เป็นกรณีศึกษา

1. ความสำคัญของป็นิจกับเมืองในแหลมมลายู

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ป็นิจเติบโตขึ้นในฐานะเมืองท่าสำคัญของนิคมช่องแคบ (Straits Settlements) ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ ป็นิจเป็นศูนย์กลางการค้าและการกระจายสินค้าหรือการรวบรวมสินค้าเพื่อส่งต่อ (Entrepot Trade) จากบริเวณโดยรอบของป็นิจไปยังรัฐทางฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู เช่น ภูเก็ต ตรังที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของไทย และเปรัก (Perak) เคดะห์ (Kedah) รวมถึงทางเหนือของชายฝั่งตะวันออกของเกาะสุมาตรา¹ อีกทั้งยังมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าที่สร้างเครือข่ายการค้ากับพื้นที่อื่นๆ ทั่วโลกนอกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สินค้าสำคัญที่ผ่านเข้าสู่ป็นิจ ได้แก่ พริกไทย ยาสูบ หมาก น้ำตาล และหนังสัตว์²

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดีบุกกลายเป็นสินค้าสำคัญทั้งขาเข้าและขาออกของป็นิจ และยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของเมืองในแหลมมลายู การขยายตัวของการค้าดีบุกได้เปลี่ยนรูปแบบการค้าและความสำคัญของป็นิจจากการเป็นศูนย์กลางการค้าในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาสู่การเป็นเมืองท่าของรัฐมลายู (Malayan Port) ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ป็นิจจึงเป็นเสมือนตัวกลางระหว่างรัฐมลายูและพื้นที่โดยรอบที่ผลิตดีบุกฝ่ายหนึ่งและตลาดตะวันตกที่นำเข้าดีบุกอีกฝ่ายหนึ่ง³ ขณะเดียวกัน ป็นิจยังมีความสำคัญทางการค้าและมีความใกล้ชิดกับภาคใต้ฝั่งตะวันตกของสยาม โดยเฉพาะเขตการค้าภูเก็ต-ตรัง แหล่งผลิตและส่งออกดีบุกที่สำคัญ

¹ ชูสิพร พงศ์พัฒน์. (2531, มิถุนายน). บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในป็นิจตอนปลายศตวรรษที่ 19. *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 10(2): 65.

² แหล่งเดิม. หน้า 67.

³ แหล่งเดิม. หน้า 69.

ภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจของภาคใต้ฝั่งตะวันตกแตกต่างไปจากภูมิภาคอื่นของไทย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยป่าและภูเขา มีที่ราบลุ่มน้อย ประกอบกับสภาพอากาศมีฝนตกชุกตลอดทั้งปี จึงไม่เหมาะแก่การทำไร่ทำนา ส่งผลให้พื้นฐานทางเศรษฐกิจจึงไม่ได้อยู่ที่การเกษตรเพียงอย่างเดียว¹ ฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคใต้โดยเฉพาะหัวเมืองชายฝั่งทะเลทางตะวันตกจึงอยู่ที่การค้าทางเรือ² และการทำเหมืองแร่ดีบุกและการค้าแร่ดีบุกมาตั้งแต่อดีต

สภาพภูมิศาสตร์ของภาคใต้ฝั่งตะวันตกเอื้อต่อการทำเหมืองแร่ เพราะตั้งอยู่ในแนวเดียวกับสายแร่ดีบุกสายใหญ่ที่สุดของโลกที่มีความอุดมสมบูรณ์ เริ่มต้นจากเทือกเขาหินแกรนิตในพม่าภาคใต้ ครอบคลุมดินแดนภาคตะวันตกและภาคใต้ของไทยลงไปหัวเมืองต่างๆ ในคาบสมุทรมลายู และแตกแขนงไปสู่แหล่งแร่ดีบุกในบริเวณเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย³ อีกทั้งแหล่งแร่ดีบุกในภาคใต้ยังมีลักษณะตะกอนน้ำพา (alluvial deposits) ซึ่งเกิดในลุ่มน้ำและชายฝั่งทะเลที่ง่ายแก่การขุดหา ผู้คนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองใหญ่ของภาคใต้ฝั่งตะวันตก เช่น ภูเก็ต พังงา และตรังได้ยึดอาชีพขุดหาแร่ดีบุกตามผิวดินใกล้แม่น้ำและตามชายฝั่งทะเล การทำเหมืองแร่ดีบุกจึงมีอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมภาคใต้ของไทย มาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงเริ่มมีการปลูกยางพาราเป็นสินค้าหลักอีกชนิด⁴

แหลมมลายูมีลักษณะแคบยาวยื่นลงไปในทะเล และมีภูเขาเป็นสันกลางติดต่อกันเป็นพืดตั้งแต่เมืองชุมพรตลอดจนหัวเมืองมลายู ถือเป็นลักษณะเด่นสำคัญที่ทำให้การค้าและการติดต่อทางการค้าของแหลมมลายูในอดีตไม่ได้ขึ้นกับกรุงเทพฯ กล่าวคือแหลมมลายูเปรียบเสมือนดินแดนหน้าด่านที่เรือต่างชาติแทบทุกลำต้องผ่านก่อนจะเข้าไปยังอาณาจักร ฉะนั้นแหลมมลายูจึงเป็นที่จอดพักเรือและเป็นเมืองท่าที่สำคัญ ทำให้การค้าขายของเรือต่างชาติสามารถจะซื้อขายสินค้ากับบรรดาหัวเมืองของแหลมมลายูได้โดยไม่ต้องเดินทางเข้าไปถึงอยุธยาหรือกรุงเทพฯ⁵

ปัจจัยภูมิศาสตร์ที่เกิดจากเทือกเขาบรรทัดที่อยู่ตอนกลางของคาบสมุทรในภาคใต้ยังทำให้การติดต่อระหว่างฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกเป็นไปได้ยากลำบาก⁶ เมืองในฝั่งตะวันตกถูกตัดขาดจากเมืองทางฝั่งทะเลตะวันออก ส่งผลให้การเดินทางจากสยามหรือกรุงเทพฯ มายังเมืองฝั่งตะวันตก หรือการเดินทางจากเมืองฝั่งตะวันออกมายังฝั่งตะวันตกจึงยากลำบาก⁷ แม้จะมีเส้นทางบกเก่าแก่ที่ติดต่อ

¹ พรณี อวนสกุล. (2527). กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ (พ.ศ. 2411-2474). ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ. ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484*. หน้า 401.

² นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต. ใน *กรุงแตก พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทยว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์*. หน้า 196.

³ ภาวดี ทรงประเสริฐ. (2535). *ทุนสิงคโปร์ การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุก*. หน้า 5.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 6.

⁵ พอพันธ์ อูยานนท์. (2558). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย*. หน้า 53.

⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). เล่มเดิม. หน้า 165.

⁷ ตรุณี แก้วม่วง. (2526). *ฐานะและความสำคัญของเมืองตรัง พ.ศ. 2352 - 2440*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). หน้า 6.

ระหว่างชายฝั่งทะเลทั้ง 2 ฝั่ง คือเส้นทางจากเมืองตรังไปนครศรีธรรมราช และเส้นทางจากเมืองสงขลาไป ไทรบุรี¹ แต่ก็ยังพบปัญหาว่าไม่มีเส้นทางบกติดต่อระหว่างชายฝั่งทะเลสองฝั่งบนคาบสมุทรนี้ได้สะดวก² การคมนาคมและการค้าในฝั่งตะวันตกจึงอาศัยการเดินทางทะเลเป็นหลัก การค้าและเส้นทางการค้าของเมืองในฝั่งตะวันตก จึงผูกพันกับมลายูและปักษ์ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการคมนาคมในเมืองฝั่งตะวันออกที่สะดวกกว่า และมีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ มากกว่าฝั่งตะวันตก

ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจของภาคใต้ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ ยังคงมีต่อเนื่องมาจนถึงต้นทศวรรษ 2500 เศรษฐกิจภาคใต้ฝั่งตะวันออกมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ โดยมีการค้าขึ้นไปทั่วไทย ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตก เช่น ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล การค้าเกือบทั้งหมดเชื่อมโยงไปที่ปักษ์เป็นสำคัญ³

2. เขตการค้าปักษ์-ภูเก็ต-ตรัง

ภูเก็ตและตรังคือเมืองท่าสำคัญและโดดเด่นของแหลมมลายู ทั้งสองเมืองมีความใกล้ชิดผูกพันกับปักษ์ทั้งในแง่ของทำเลที่ตั้งภูมิศาสตร์ กิจกรรมทางการค้าทางทะเล และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับเหมืองแร่ดีบุก ภูเก็ตมีภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การค้ากับต่างประเทศ เศรษฐกิจของภูเก็ตผูกพันกับต่างประเทศมากกว่าสยามหรือรัฐไทย เพราะตั้งอยู่โดดเดี่ยวจากเมืองอื่นๆ ในภาคใต้ด้วยกัน การติดต่อระหว่างภูเก็ตกับเมืองต่างๆ หรือพื้นที่ภายในประเทศเป็นไปอย่างยากลำบาก ต้องอาศัยทางเรือเท่านั้น ทำให้ภูเก็ตมีอิสระทางการค้า มีความผูกพันและสามารถติดต่อกับหัวเมืองมลายูโดยเฉพาะปักษ์ได้สะดวก⁴ ขณะเดียวกัน ภูเก็ตยังเป็นแหล่งการทำเหมืองแร่ขนาดใหญ่ที่สุดของภาคใต้ แร่ดีบุกที่ผลิตได้จะถูกส่งไปถลุงและขายยังตลาดที่ปักษ์อีกทอดหนึ่ง ดีบุกจึงเป็นสินค้าส่งออกหลักของภูเก็ต ส่วนสินค้าส่งออกอื่นๆ ได้แก่ พริกไทย เนื้อมะพร้าวแห้งจากหัวเมืองใกล้เคียงที่ส่งมาขายผ่านเมืองภูเก็ต สินค้านำเข้าจากปักษ์ ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผืน โดยจะมีเรือกลไฟของพ่อค้าปักษ์บรรทุกสินค้าจากปักษ์เข้ามาขายยังภูเก็ตสัปดาห์ละครั้ง⁵

ความเป็นอิสระทางการค้าของภูเก็ตที่ไม่ได้อิงอยู่กับรัฐไทย แต่อิงอยู่กับการค้าระหว่างประเทศ สะท้อนผ่านระบบเงินตราและเงินที่ใช้หมุนเวียนระหว่างการค้าของเมืองภูเก็ต ก่อนปลายทศวรรษ 1890 เมืองภูเก็ตมีการใช้เบี้ยตะกั่วเป็นเงินตราหมุนเวียนในการค้า ทั้งการค้าย่อยภายในเมือง และเงินตราต่างประเทศในการค้ากับต่างประเทศ ไม่ได้ใช้เงินตราของไทย แต่เมื่อเศรษฐกิจของภูเก็ตมีความสำคัญมากขึ้น เกิดการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่เพิ่มขึ้น ทำให้การค้าขายกับต่างประเทศขยายตัวตามมา รัฐไทยจึงให้ความสำคัญกับการค้าและระบบเงินตราของภูเก็ตตามมา เกิดความพยายามที่จะทำให้การค้าและระบบเงินตราของภูเก็ตมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ในปี 1898 รัฐบาลไทยได้ผลิตเบี้ยทองแดงออกมาใช้ และมีนโยบายกระจายการใช้เบี้ยทองแดงไปตามเมืองต่างๆ เพื่อแทนที่เบี้ยตะกั่วที่ใช้แพร่หลายก่อนหน้านั้น ต่อมาในปี 1906 รัฐบาลจึงนำเงินตราของไทยเข้ามาใช้แทนเงินตราต่างประเทศที่ใช้แพร่หลายก่อนหน้านั้น⁶

¹ พรณี อวนสกุล. (2527). กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ (พ.ศ.2411-2474). หน้า 402.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 245-246.

⁴ ศุภิสาน นฤมล วงศ์สุภาพ. (2544). *สายใยตระกูลงานทวี แลวิถีและพลังมังกรใต้*. หน้า 39.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 39.

⁶ แหล่งเดิม. หน้า 40.

ตรังเป็นเมืองท่าสำคัญที่อยู่ไม่ไกลจากภูเก็ตและปิ่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของตรังคล้ายคลึงกับภูเก็ต พื้นที่บางส่วนถูกตัดขาดจากเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกด้วยเทือกเขาบรรทัด ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯมายังตรังเป็นไปอย่างยากลำบาก แต่เมืองตรังยังมีลักษณะพิเศษทางภูมิประเทศ ทำให้ตรังกลายเป็นเมืองท่าสำคัญ เนื่องจากพื้นที่ทางตอนเหนือของตรังมีเส้นทางที่เกิดจากช่องเขาและภูเขาเล็กๆ ทำให้เกิดเส้นทางที่สามารถเดินทางไปยังหัวเมืองฝั่งตะวันออกได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ข้ามอำเภอห้วยยอดไปยังอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเส้นทางที่ออกจากอำเภอทับเที่ยงผ่านตำบลกระช่องไปออกจังหวัดพัทลุง¹ ลักษณะพิเศษนี้ทำให้ตรังกลายเป็นเมืองท่าสำคัญและเป็นเส้นทางข้ามแหลมมลายู

การค้าของเมืองตรังเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งกับตลาดปิ่นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 สินค้าส่งออกของตรังที่ส่งไปยังปิ่น ได้แก่ ดีบุก พริกไทยที่ปลูกที่ตรังมากที่สุดในเมืองฝั่งตะวันตก² พริกไทยจะถูกส่งผ่านปิ่นเพื่อไปขายต่อยังประเทศอังกฤษ นอกจากนี้ ยังมีสัตว์ปีก และพืนด้วย³ สินค้าถ่านจากไม้โกงกางของตรังเป็นที่ต้องการของตลาดปิ่น ส่วนสินค้านำเข้าจากปิ่น ได้แก่ ข้าวสารที่ถูกส่งต่อมาจากเมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรีของพม่าอีกทอดหนึ่ง แม้ว่าตรังจะมีพื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมมากกว่าภูเก็ต แต่ข้าวที่ปลูกในตรังเพียงพอสำหรับใช้บริโภคกันภายในเมืองเท่านั้น⁴ สินค้านำเข้าจากปิ่นอื่นๆ ได้แก่ แป้งสาลี น้ำมันก๊าด⁵

การเดินทางทางเรือจากปิ่นในแหลมมลายูมายังตรัง พังงา และภูเก็ต ค่อนข้างสะดวก และใช้เวลาเดินทางระยะสั้นเพียง 1-2 วันเท่านั้น เนื่องจากมีเรือเมล์ที่วิ่งโดยสารเส้นทางนี้เป็นประจำ ในทศวรรษ 1900 เป็นต้นมา มีเรือเมล์เปอร์ลิส (S.S. Perlis) ของบริษัท The Eastern Shipping วิ่งโดยสารจากปิ่นไปยังตรัง พังงาและภูเก็ต จากตารางเรือเมล์ในเดือนพฤษภาคม 1914 เรือเมล์จะออกจากปิ่นในทุกบ่ายวันศุกร์ จากนั้นจะมาถึงตรังในเช้ามีดของวันเสาร์ และออกจากตรังไปยังเกาะปันหยี จังหวัดพังงา เพื่อเข้าเทียบเรือที่พังงาในคืนวันเสาร์ จากนั้นจะออกจากพังงาไปยังภูเก็ตในช่วงเวลาเดียวกัน และเรือลำนี้จะถึงภูเก็ตในช่วงเช้าของวันอาทิตย์ ขณะที่เส้นทางขากลับจากภูเก็ตไปปิ่นนั้น เรือเมล์เปอร์ลิสจะออกจากภูเก็ตในคืนวันอาทิตย์และจะเข้าเทียบเรือที่ท่าหนุ่น บริเวณที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างภูเก็ตและพังงาในเช้าวันจันทร์ ก่อนที่จะออกจากท่าหนุ่นไปยังพังงาในเย็นวันเดียวกัน เรือเมล์จะถึงพังงาในตอนเช้าของวันอังคาร ก่อนจะออกจากพังงาไปยังตรังในคืนวันเดียวกัน เรือเมล์จะถึงตรังในวันพุธ และจะเดินทางจากตรังไปถึงปิ่นในเช้าของวันพฤหัสบดี นอกจากนี้ การเดินทางจากอำเภอกันตังที่เป็นเมืองท่าของจังหวัดตรังไปยังปิ่นในช่วงทศวรรษ 1910 ยังมีเรือโดยสารขนาดใหญ่ชื่อเรือเคเดะห์ วิ่งบรรทุกสินค้าและขนส่งผู้โดยสารในเส้นทางดังกล่าว⁷

การเดินทางและการติดต่อระหว่างเส้นทางปิ่น ตรัง ภูเก็ต ยังทำได้ผ่านเรือประมงของผู้คนในพื้นที่ เรือส่วนใหญ่เป็นเรือฉลอมทะเลที่รับจ้างบรรทุกสินค้าระหว่างเส้นทางในท่าเรือกันตัง จังหวัดตรัง - ปิ่น

¹ แหล่งเดิม. หน้า 8.

² แหล่งเดิม.

³ Wong Yee Tuan. (2008). Penang's Big Five Families and Southern Siam During the Nineteenth Century. Michael J. Montesano and Patrick Jory (ed.) In Thai South and Malay North, Ethnic Interactions on a Plural Peninsula. p. 206.

⁴ ดรุณี แก้วม่วง. (2526). เล่มเดิม. หน้า 32.

⁵ หจช. (ตรัง), (10) มท.2.4/13 พ็อคดำตรังรับสินค้าจากปิ่นมาจำหน่าย (19 พ.ย.-10 มี.ค. 2458).

⁶ หจช. (ตรัง), (10) มท 2/21 เรือเมล์เดินไปมาระหว่างภูเก็ตกับตรัง (8-22 พ.ศ. 2457)

⁷ สุนทรื สัจจยุทธ์ ผู้เรียบเรียง. (2549). แลหลังเมืองตรัง ใต้ร่มพระบารมี. หน้า 53.

เช่น เรือฉลอมทะเล ชั้น 1 ของนายปูนเที่ยง เรือฉลอม ชั้น 2 ของนายซุม กำลัง เรือฉลอม ชั้น 3 ของนายฉุ้นก่อ แซ่ตัน เรือฉลอมชั้น 3 ของนายขาว นาโค และเรือของนายปูนเที่ยง นอกจากนี้ ยังมีเรือรับจ้างที่วิ่งจากภูเก็ต-พังงา ส่วนใหญ่เป็นเรือรับจ้างที่วิ่งบรรทุกพืน ไม้กระดาน ไม้พืนส่วนใหญ่จะนำมาขายยังเหมืองแร่ เช่น เรือของนายถาวร วุ่นพานิชที่วิ่งเส้นทางกระบี่-ภูเก็ต เรือของนายเจตน์ แซ่ถั่ว เรือของนายตันแก้ว แซ่ตัน เรือของนายสวน แซ่ขอ เรือของนายเกื้อ เกิดผล¹

3. เครือข่ายการค้าของพ่อค้าจีนในปีนัง-ภูเก็ต-ตรังและชุมชนการค้าหับเที่ยง

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การค้าของตลาดปีนังรวมถึงการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างปีนัง-ภูเก็ต-ตรังเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการขยายอิทธิพลของชาวจีนหรือกลุ่มพ่อค้าจีนในปีนัง กล่าวคืออิทธิพลทางการค้าของพ่อค้าชาวจีนในปีนังขยายตัวสูงสุดในช่วงทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19² เพราะสามารถควบคุมกิจกรรมทางการค้าของปีนังส่วนใหญ่ได้ทั้งหมด กลุ่มพ่อค้าชาวจีนมีบทบาทหลักในการขยายเครือข่ายทางการค้าออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการเชื่อมโยงปีนังกับแหล่งผลิตตอนใน เช่น รัฐมลายู สุมาตรา และตอนใต้ของสยาม³ อีกทั้งพ่อค้าชาวจีนในปีนังยังมีกิจการเกี่ยวกับการขนส่งทางเรือและการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ และโรงถลุงแร่ ที่เชื่อมโยงแหล่งผลิตตอนในเข้ากับเมืองท่าปีนัง⁴

การลงทุนในกิจการเหมืองแร่ของพ่อค้าชาวจีน ยังทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตตบุดตามมา เช่น ข้าว เสื้อผ้า ผืน อาหารสำเร็จรูป เนื้อปลา และปลา การนำเข้าและส่งออกสินค้าเหล่านี้ขยายตัวตามการบริโภคที่เพิ่มขึ้นของกรรมกรชาวจีนที่ลี้ภัยไหลเข้าสู่เหมืองแร่⁵ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลทั้งพ่อค้าและแรงงานจำนวนมากกลายเป็นกลุ่มหลักที่ถูกดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเหมืองแร่และการทำเหมืองในพื้นที่ห้วงเมืองมลายู⁶ ขณะที่การค้าตบุดและกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่แหล่งผลิตตอนในขยายตัวและเฟื่องฟูขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ตบุดกลายเป็นสินค้าส่งออกหลักของภูเก็ต ตรัง และบริเวณตอนใต้ของแหลมมลายู

ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมายังภูเก็ตและตรังส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยนอพยพมาจากปีนังและสิงคโปร์ และบางส่วนมาจากผู้เจียนในจีน⁷ ชาวจีนบางส่วนเดินทางออกจากจีนแผ่นดินใหญ่มาเป็นแรงงานบางส่วนสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวทำการค้าอยู่ที่ปีนัง ก่อนจะเดินทางต่อมายังภูเก็ตและตรัง จากนั้นได้ลงหลักปักฐานแต่งงานกับหญิงสาวในท้องถิ่นตามมา ชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่

¹ หจช. (ตรัง), ภก 1.02.1.9/12 บัญชีเจ้าของเรือจังหวัดภูเก็ต (12 ก.ค. 2487)

² ชูสิทธิ์ พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในปีนังตอนปลายศตวรรษที่ 19. หน้า 69.

³ ชูสิทธิ์ พงศ์สุพัฒน์. (2538). การสิ้นสุดของระบบเจ้าภาษีนายอากรในสตรีตแซทเทิลเมนต์และผลกระทบต่อรูปแบบการลงทุนของชาวจีนในปีนัง ค.ศ. 1900-1920. *วารสารประวัติศาสตร์*, หน้า 47.

⁴ Chuleeporn Virunha. (2009). From Regional Entrepot to Malayan Port: Penang's Trade and Trading Communities, 1890-1940 In *Penang and Its Region: The Story of an Asian Entrepot*. p. 111.

⁵ ชูสิทธิ์ พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). เล่มเดิม. หน้า 66-67.

⁶ Khoo Salma Nasution. (2009). Hokkien Chinese on the Phuket Mining Frontier: The Penang Connection and the Emergence of the Phuket Baba Community. *JMBRAS*. 82(2): 81.

⁷ พวงทิพย์ เกียรติสกุล. (2539-2540). กิจการเหมืองแร่ของชาวจีนในมณฑลภูเก็ต. *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 19(1-2): 72.

คือกลุ่มที่มีฐานะยากจนเข้ามาเป็นแรงงานในเมืองแร่ และกลุ่มที่มีฐานะดีก็มักจะร่วมหุ้นกับชนชั้นนำของไทยในฐานะนายเหมืองหรือผู้ร่วมลงทุน¹ ชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้สามารถปรับตัวเข้ากับระบบเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นได้ ขณะเดียวกันก็รักษาประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตและความเป็นจีนบางอย่างไว้ ชาวจีนโพ้นทะเลโดยธรรมชาตินั้นมีลักษณะข้ามชาติ (trans-national) ทั้งในแง่สังคมและเศรษฐกิจ²

พ่อค้าชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ในภูเก็ตและตรัง ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการข้ามชาติดังกล่าว เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าชาวจีนจากปิ่นที่สร้างเครือข่ายการค้าเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ทางตอนใต้ของไทย เช่น ภูเก็ต พังงา ตรัง เข้ากับเครือข่ายของชาวจีนฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ในปิ่นและจีนอีกทอดหนึ่ง เครือข่ายการค้าของพ่อค้าชาวจีนยังขยายตัวเชื่อมโยงการค้าไปยังเกาะบังกา (Bangka) และเกาะบิลลิตัน (Billiton) ในสุมาตราประเทศอินโดนีเซียด้วย³

ตระกูลของคอซู้เจียง (Khaw Soo Cheang) หรือ ซู้เจียง แซ่คอ ชาวจีนฮกเกี้ยนที่ต่อมาเป็นต้นตระกูล ณ ระนอง คือตัวอย่างสำคัญของชาวจีนโพ้นทะเลที่มีลักษณะข้ามชาติทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากประสบความสำเร็จจากการผูกขาดเศรษฐกิจการค้าและการกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่ภูเก็ต พังงา ตรัง โดยการประสานผลประโยชน์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจกับชนชั้นไทยและผู้ปกครองอาณานิคมอังกฤษที่ปิ่น ตระกูล ณ ระนอง จึงมีสถานะที่ค่อนข้างพิเศษ เพราะเป็นทั้งข้าราชการของสยามและคนในบังคับอังกฤษ (British Subject) ที่ปิ่นในเวลาเดียวกัน⁴

คอซู้เจียงเดินทางออกจากเมืองเอ๋อหิงมาเป็นกรรมกรรับจ้างอยู่ที่ปิ่นในปี 1822⁵ เมื่อมีเงินทุนมากขึ้นได้ย้ายมาตั้งร้านค้าขายในตลาดเมืองตะกั่วป่า จ.พังงา จากนั้นได้แต่งงานกับผู้หญิงชาวพังงา คอซู้เจียงสามารถติดต่อกับราชสำนักสยามเพื่อขอผูกขาดการผลิตดีบุกที่เมืองระนองได้สำเร็จในปี 1842⁶ ต่อมาในปี 1844 สามารถประมูลผูกขาดภาษีอากรของเมืองระนองได้ เขาได้กลายเป็นผู้ว่าราชการเมืองระนองในปี 1854⁷ ทายาทของคอซู้เจียงอีกหลายคนได้เข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆ หนึ่งในบุตรชายที่มีชื่อเสียง คือคอซิมบี้ ณ ระนอง หรือพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้ว่าราชการเมืองตรังที่สามารถพัฒนาเมืองตรังให้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ในช่วงปลายทศวรรษ 1890⁸

¹ แหล่งเดิม.

² วาสนา วงศ์สุวรรณ. (2554). จีนโพ้นทะเลกับประเทศเพื่อนบ้าน ความท้าทายที่จำเป็นสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์พลัดถิ่น. *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์*. 33: 119-120.

³ Khoo Salma Nasution. (2009). Hokkien Chinese on the Phuket Mining Frontier: The Penang Connection and the Emergence of the Phuket Baba Community. p. 81.

⁴ ซูสีพร พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในปิ่นตอนปลายศตวรรษที่ 19. หน้า 88-89.

⁵ Khoo Salma Nasution. (2009). Hokkien Chinese on the Phuket Mining Frontier: The Penang Connection and the Emergence of the Phuket Baba Community. p. 81.

⁶ ซูสีพร พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). เล่มเดิม. หน้า 89.

⁷ Khoo Salma Nasution. (2009). Op.cit. p. 81.

⁸ ซูสีพร พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). หน้าเดิม.

ตระกูล ณ ระนอง ยังก่อตั้งบริษัทการค้าและการเดินเรือโกหงวน หรือห้างโกหงวน (Koe Guan) ขึ้นที่ปีนัง ถือเป็นบริษัทห้างหุ้นส่วนที่มีกิจการหลากหลาย เช่น กิจการเดินเรือโดยสาร เรือกลไฟ เรือสินค้า ที่วิ่งระหว่างประเทศ¹ เรือสินค้าจะวิ่งจากปีนังไปยังตรัง ระนอง และร่างกุ้ง ต่อมาจึงเพิ่มเส้นทางขนส่งไปยัง ภูเก็ต พังงา และตะกั่วป่า ห้างโกหงวนสามารถผูกขาดการค้าและการเดินเรือระหว่างปีนังกับแหล่งผลิต เกิดการจัดหาและขนส่งกรรมกรเหมืองแร่ นำเข้าปัจจัยการผลิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ถลุงแร่และ ส่งออกผลผลิต² ระหว่างปี 1889-1890 ห้างโกหงวนกลายเป็นผู้จัดส่งสินค้าเพียงผู้เดียวที่สามารถผูกขาด การนำเข้าฝิ่นในภาคใต้ของไทย³ การจัดตั้งห้างโกหงวนของตระกูล ณ ระนอง จึงเป็นเสมือนกลไก ในการสะสมทุนและการถ่ายเททั้งในแหล่งผลิตและเมืองท่า

ทั้งนี้ การศึกษาเครือข่ายการค้าของพ่อค้าชาวจีนในปีนัง-ภูเก็ต-ตรัง โดยเฉพาะในต้นคริสต์ ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ยังมีข้อจำกัดสำคัญบางประการ คือการขาดเอกสารหรือหลักฐานบันทึก ซึ่งส่งผล ต่อการให้ภาพเครือข่ายการค้าของพ่อค้าชาวจีนในเขตพื้นที่ดังกล่าวไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ใม่อาจปฏิเสธได้ว่าพ่อค้าชาวจีนมีบทบาทและอิทธิพลต่อการค้าและระบบเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ดังกล่าว พวกเขาเกี่ยวข้องกับการค้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ของตนเข้ากับเมืองท่าที่ปีนังและสิงคโปร์ ชาวจีนที่มีทุนสูง จะลงทุนในภาคเกษตรกรรม ทั้งสวนพริกไทยและสวนยางพารา ขณะเดียวกัน ชาวจีนยังเป็นนายทุนหลัก ที่ลงทุนในในกิจการเหมืองแร่ดีบุก การสร้างเครือข่ายการค้าของพ่อค้าชาวจีนที่มีลักษณะข้ามชาติ ทางเศรษฐกิจและสังคมยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างชุมชนการค้าที่พัฒนาไปสู่การเป็นเมือง ในเวลาต่อมา

การเกิดขึ้นของชุมชนการค้าทับเที่ยงของตรังในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนต่อการสร้างชุมชนการค้าขนาดใหญ่ที่พัฒนาไปสู่การเป็นเมือง ชาวจีนส่วนใหญ่ ที่อพยพเข้ามาในตรังมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำตรัง ห่างจากตำบลทับเที่ยงไปทางตะวันตกราว 4 กิโลเมตร จนทำให้บริเวณนี้ถูกเรียกว่า ท่าจีนหรือสี่แยกท่าจีน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนชาวจีนในตรัง ท่าจีนยังมีความสำคัญในฐานะท่าเรือที่มีการขนถ่ายสินค้าเข้าและสินค้าออก บริเวณนี้จึงกลายเป็นจุดรวม สินค้าหรือโกดังเก็บสินค้า และยังเป็นจุดที่มีเรือสำหรับผลิตและซ่อมเรือ⁴ อีกทั้งบริเวณสี่แยกท่าจีนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการคมนาคมทางบกที่สำคัญ เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนวิเศษกุล ถนนกันตัง⁵

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในตรังมีหลากหลายกลุ่มภาษา เช่น ชาวจีนฮกเกี้ยน แคะ ไหลล่า กวางตุ้ง ชาวจีนกลุ่มนี้อพยพมายังตรังโดยทางเรือ ถือเป็นกลุ่มที่มีความสามารถด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวน พริกไทยและสวนยางพารา อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชาวจีนที่อยู่ปีนัง สิงคโปร์ ขณะที่ชาวจีน อีกกลุ่ม คือชาวจีนแต่จิวจากส่วนกลางและภาคใต้ฝั่งตะวันออกอพยพมาตรังโดยใช้การคมนาคมทางบกเป็นหลัก

¹ ดร.ณิ แก้วม่วง. (2526). *พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้ปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2444-2456*. ปรินทูนินพจน์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). หน้า 68.

² ซูลิพร พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในปีนังตอนปลายศตวรรษที่ 19. หน้า 89.

³ Khoo Salma Nasution. (2009). *Hokkien Chinese on the Phuket Mining Frontier: The Penang Connection and the Emergence of the Phuket Baba Community*. p. 81.

⁴ ลลิตา เกิดเรือง. (2549). *บทบาทของชาวจีนต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองตรัง พ.ศ. 2458 - ทศวรรษที่ 2520*. ปรินทูนินพจน์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). หน้า 110.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 23.

กลุ่มนี้มีทั้งเข้ามาทำงานในเหมืองแร่และทำการค้า¹ ชาวจีนกลุ่มที่ถนัดทำการค้าจะนำสินค้าจากภายนอก เช่น ปิ่น มลยาญ เข้ามาแลกเปลี่ยนค้าขายกับชุมชนที่ตอนอาศัยอยู่กับชุมชนใกล้เคียงยังเป็นผลทำให้เกิดตลาดใหญ่ตามมา²

ภายหลังจากที่ชุมชนชาวจีนที่ทำเงินขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีการย้ายตลาดและชุมชนชาวจีนจากบริเวณสี่แยกท่าเงินไปยังตำบลทับเที่ยง ใจกลางตัวจังหวัดตรังตามมา เนื่องจากบริเวณท่าเงินอยู่ริมแม่น้ำตรัง น้ำท่วมทุกปี การย้ายชุมชนชาวจีนมาสู่ตำบลทับเที่ยงที่เป็นตัวอำเภอเมืองในปัจจุบัน ทับเที่ยงกลายเป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่พ่อค้าชาวจีนเข้ามาทำการค้า จากบันทึกการสำรวจสำมะโนครัวในปี 1914 พบว่ามีชาวจีนอยู่ในเมืองตรังจำนวน 5,363 คน มีชาวไทยประมาณ 51,362 คน ในจำนวนนี้อาจรวมไปถึงการที่ลูกหลานชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยรวมอยู่ด้วยอัตราส่วนชาวจีนต่อชาวไทยจึงอยู่ที่ 1 ใน 10^3 ทับเที่ยงจึงเป็นเขตที่มีชาวจีนอพยพมาอาศัยมากที่สุดในตรัง

อย่างไรก็ดี การเพิ่มขึ้นของจำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลทับเที่ยง รวมถึงบทบาทสำคัญของพ่อค้าชาวจีนทำให้ทับเที่ยงมีความเจริญด้านการค้าและพัฒนาขึ้นเป็นเมือง ทำให้รัฐบาลพิจารณาย้ายศูนย์กลางของเมือง จากเดิมศูนย์กลางอยู่ที่ตำบลควนธานี อำเภอกันตัง เมืองท่าสำคัญแต่เดิมมาสู่ที่ตำบลทับเที่ยงที่อยู่ตอนในเมื่อวันที่ 1 มกราคม ปี 1915⁴ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเมืองตรังที่ตำบลทับเที่ยงมีความเจริญ พื้นที่เป็นที่ราบ อีกทั้งยังเป็นชุมชนขนาดใหญ่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางมากกว่าเมืองตรังที่ตำบลกันตังที่กำลังเกิดอหิวาตกโรคระบาดทั่วเมือง ประกอบกับขณะนั้นตรงกับช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เกรงว่ากองทัพอังกฤษจะเข้ายึดครองกันตังเหมือนกับที่เข้ายึดครองเมืองปิ่นง อีกทั้งยังทรงกังวลเรื่องชุมชนชาวจีนที่อยู่ในตำบลทับเที่ยงส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้การบังคับของอังกฤษ หรือมีเครือข่ายอยู่ที่ปิ่นง มลยาญ สิงคโปร์ คนกลุ่มนี้อาจจะเข้ามาซื้ออิทธิพลในท้องถิ่นได้โดยไม่ผิดกฎหมายไทย ซึ่งจะทำให้รัฐไทยสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้⁵ การย้ายเมืองไปอยู่ที่ตำบลทับเที่ยงจึงเป็นเสมือนวิธีการควบคุมชาวจีนกลุ่มนี้ไม่ให้เอาใจออกห่างรัฐไทย⁶

กลุ่มตระกูลพ่อค้าชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลทับเที่ยงช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังคงเชื่อมโยงธุรกิจของตนเข้ากับเครือข่ายการค้าปิ่นง อีกทั้งยังมีการสร้างอำนาจทางการค้าผ่านความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ เช่น ตระกูลของเจ้าแก้มฟอง หรือนายฟอง ไทรงาม ชาวจีนกวางตุ้งที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการส่งออกหมูและพริกไทยไปยังปิ่นง สิงคโปร์และจีน⁷ เขาเป็นพ่อค้ายุคบุกเบิกที่ต่อเรือสำเภาสินค้าเล่นทำการค้าระหว่างตรังกับปิ่นง นายฟองจะรับซื้อหมูเป็นจากชาวจีนที่ทำอาชีพเลี้ยงหมูในตรังแล้วจึงส่งออกหมูที่ชาวจีนเลี้ยงจะมีลักษณะพิเศษ คือเป็นพันธุ์พื้นเมืองตัวเล็ก เชื่อว่าบรรพบุรุษชาวจีนได้นำหมูพันธุ์เล็กลงเรือมาด้วยในคราวที่อพยพมายังตรัง นายหยุกหรือ แดง ไทรงาม พ่อค้าชาวจีนที่มีอาชีพเลี้ยงหมูและขาย

¹ แหล่งเดิม. หน้า 145.

² สุนทรีย์ สังข์ชอุทัย. ผู้เรียบเรียง. (2549). แลหลังเมืองตรัง ใต้ร่มพระบารมี. หน้า 45.

³ ลลิตา เกิดเรื่อง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 24.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 35.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 44

⁶ แหล่งเดิม. หน้า 38.

⁷ แหล่งเดิม. หน้า 41.

เนื้อหมูสดในอำเภอห้วยยอด คือพ่อค้าที่นำหมูเป็นไปส่งขายกับนายผ่องเป็นประจำ นอกจากนี้ นายผ่องยังมีกิจการต่างๆ ในตรัง เช่น ร้านอาหาร ร้านน้ำชา โรงเลื่อย โรงสีข้าว โรงน้ำแข็ง บั๊มน้ำมัน เป็นต้น¹

ตระกูลธรรมารักษ์ของนายมนัส ธรรมารักษ์ บิดาของเขาเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน มารดาเป็นลูกหลานชาวจีนที่เกิดและเติบโตในตรัง ครอบครัวธรรมารักษ์สร้างเนื้อสร้างตัวจนร่ำรวยมาจากธุรกิจซื้อขายสินค้าระหว่างเมืองไทยกับปักษ์ ต่อมาได้นำเงินไปลงทุนในธุรกิจเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่อำเภอห้วยยอด² นายมนัสยังเป็นตัวแทนและเป็นผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทย จำกัด สาขาตรัง³ ทำให้เขามีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับพ่อค้าแม่ค้ารวมถึงผู้ประกอบการเหมืองแร่และสวนยางพาราที่มักจะนำเงินมาฝากกับทางธนาคารเป็นประจำ นายมนัสแต่งงานกับมาลินี แซ่หลี่ ลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตระกูลนี้เป็นเจ้าของกิจการสวนยางพาราขนาดใหญ่ นายมนัสยังได้ทาบทามน้องชายของนางมาลินี คือนายยู เม่ง แซ่หลี่ หรือนายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ ที่อาศัยอยู่ในอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรังเป็นตัวแทนและผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทย จำกัด สาขาห้วยยอด⁴ ต่อมานายเกียรติหันมาลงทุนกิจการเหมืองแร่ขนาดใหญ่ในอำเภอห้วยยอดเช่นเดียวกับนายมนัสในทศวรรษ 1960⁵

4. ห้วยยอด เมืองเหมืองแร่และชุมชนการค้า

กิจการเหมืองแร่ในอำเภอห้วยยอด ถือเป็นกรณีตัวอย่างที่ดีของการศึกษาเครือข่ายการค้า ปักษ์-ตรัง-ภูเก็ต และการข้ามชาติของชาวจีนโพ้นทะเล เนื่องจากภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของเมืองเกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ดีบุก ดีบุกจึงเป็นสินค้าหลักที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ขณะเดียวกันกิจการเหมืองแร่ที่เฟื่องฟูในห้วยยอดดึงดูดชาวจีนโพ้นทะเลและคนในพื้นที่ใกล้เคียงอพยพเข้ามาทำงานในท้องถิ่น ทำให้เกิดการตั้งชุมชนการค้าและการขยายตัวของเมืองตามมา

4.1 กิจการเหมืองแร่ดีบุก

ห้วยยอดเป็นอำเภอเก่าแก่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดตรัง ถือเป็นอำเภอที่มีลักษณะเด่นทางด้านภูมิศาสตร์และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่มาตั้งแต่อดีต แตกต่างไปจากพื้นที่บริเวณอื่นๆ ของตรังที่ส่วนใหญ่นิยมทำเกษตรกรรม พื้นที่ของอำเภอห้วยยอดติดกับเทือกเขาบรรทัด จึงเป็นที่ดอนลาดจากเทือกเขาบรรทัดทั้งจากทางทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศเหนือ ลักษณะทำเลของห้วยยอดจึงมีสภาพเป็นควนเขาสลับกับที่ราบ⁶ ขณะเดียวกันยังติดกับลำน้ำสาขาของแม่น้ำตรัง แม่น้ำสายหลักที่เกิดจากเทือกเขาบรรทัดไหลผ่าน พื้นที่ในอำเภอห้วยยอดจึงเป็นแหล่งแร่ดีบุกหรือที่คนในพื้นที่เรียกกันว่าตะกั่ว⁷

¹ ทวีศักดิ์ ไทโรงาม (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านหมูย่างโกแก่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

² ลลิตา เกิดเรือง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 41.

³ วราภรณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). *ย้อนรำลึกภาพอดีตแห่งความทรงจำของนายเกียรติ (หะริน) หิรัญวัฒน์ศิริ*. หน้า 20.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 20.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 3.

⁶ หจช. (ตรัง), ตง 1.23/9 รายงานสถานการณ์เหมืองแร่ประจำปี (30 มี.ค. 2493-26 เม.ย. 2508)

⁷ ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). *ห้วยยอดอนุสรณ์ 2504. จัดพิมพ์ในงานศพ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงนายขุน-นางปราณี ว่องวานิช*. หน้า 95.

การทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ของอำเภอห้วยยอดเริ่มเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 พระยาตรัง ผู้เป็นกวีได้เขียนเพลงยาวเมื่อครั้งมาวางตราเป็นเจ้าของเมืองตรังว่า “ท่ามะปรางเป็นท่าร้อนแร่ดีบุก” ซึ่งท่ามะปรางในช่วงเวลานั้น คือศูนย์กลางการทำเหมืองแร่ของอำเภอห้วยยอด¹ ต่อมาการทำเหมืองแร่ดีบุกที่ท่ามะปรางขยายตัว เกิดความต้องการกรรมกรเพิ่มมากขึ้น นายเหมืองจึงอาศัยนายหน้าที่เปิดบริการจัดหากรรมกรที่ป่านึง ทำหน้าที่จัดหากรรมกรจากประเทศจีนมาส่งให้กับนายเหมืองในระยะแรกนั้น กรรมกรจะเป็นชาวจีนและเดินทางเข้ามาก่อน ต่อมาจะเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนติดตามเข้ามาจนมีจำนวนมากว่า ซึ่งในปี 1890 มีกรรมกรชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำเหมืองแร่ที่ท่ามะปรางจึงเกิดตลาดแห่งแรกของอำเภอห้วยยอดขึ้นที่นี่²

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดรวมถึงในพื้นที่อื่นๆ ของภาคใต้ฝั่งตะวันตกขยายตัวมากขึ้นในทศวรรษ 1910 เป็นต้นมา ในพื้นที่จังหวัดตรังมีการตั้งหน่วยงานที่ชื่อราชโหลมหักจังหวัดตรังขึ้นในปี 1912 ทำหน้าที่ในการพิจารณาอาชญาบัตรสำรวจและประทานบัตรพื้นที่ทำเหมืองแร่³ อีกทั้งในช่วงปลายทศวรรษ 1910 เกิดการขยายตัวของทางรถไฟจากกรุงเทพฯ เชื่อมจังหวัดภาคใต้ เอื้อต่อการขยายโอกาสการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุก⁴

เส้นทางรถไฟสายใต้ที่เชื่อมระหว่างอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผ่านทางอำเภอห้วยยอดไปยังอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 เมษายน ปี 1913⁵ เส้นทางรถไฟสายนี้ทำให้อำเภอห้วยยอดกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่เชื่อมสองจังหวัดระหว่างภาคใต้ฝั่งตะวันออกกับฝั่งตะวันตกเข้าด้วยกัน และยังทำให้ชาวจีนจากส่วนกลางอพยพเข้ามาตั้งรกรากเพื่อเป็นแรงงานเหมืองแร่ในอำเภอห้วยยอดมากยิ่งขึ้น⁶ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนไหหลำ⁷ อำเภอห้วยยอดยังเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทางบกที่สำคัญ ในทศวรรษ 1950 อำเภอห้วยยอดมีถนนเส้นหลักที่ใช้สัญจรทั้งหมด 3 สาย ได้แก่ เส้นทางจากเมืองท่ากันตังผ่านตำบลทับเที่ยงไปยังอำเภอห้วยยอด ไปจดอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เส้นทางที่สองเริ่มจากบ้านห้วยยอดไปยังบ้านท่ามะปราง และถนนสายสุดท้ายเริ่มจากบ้านห้วยยอดไปยังบ้านท่าประดู่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สามารถเดินทางไปยังจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ตได้อย่างสะดวก⁸

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พ่อค้าชาวจีนที่มีฐานะในตรังจะลงทุนในการทำเกษตรกรรม ชาวจีนเหล่านี้เมื่อมีเงินทุนเพียงพอมักจะยื่นขอสัมปทานที่ดินเพื่อทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่อำเภอห้วยยอด⁹

1 สุนทรื สังกษุทธิ ผู้เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 55.

2 ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). เล่มเดิม. หน้า 95.

3 สุนทรื สังกษุทธิ ผู้เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 55.

4 พงษ์พันธุ์ อูยานนท์. (2558). เล่มเดิม. หน้า 226.

5 ลลิตา เกิดเรือง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 18.

6 แหล่งเดิม. หน้า 75.

7 แหล่งเดิม. หน้า 30.

8 ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). *ห้วยยอดอนุสรณ์ 2504*. หน้า 84.

9 ลลิตา เกิดเรือง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 75.

ตัวอย่างเช่น ปี 1920 นายเทียนล่าย จันทรประทีป ชาวจีนกวางตุ้งที่อาศัยอยู่ในห้วยยอด ได้ขออนุญาต กองราชโลมหักิจประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกชั่วคราวจำนวน 101 ไร่ในพื้นที่ตำบลน้ำพราย อำเภอเขาขาว จังหวัดตรัง¹ นายเทียนล่ายถือเป็นพ่อค้าชาวจีนที่ร่ำรวยของอำเภอห้วยยอด เป็นเจ้าของกิจการ สวนยางพาราขนาดใหญ่ มีรถยนต์รุ่นที่ทันสมัย และยังสร้างบ้านโอ่อ่าเป็นตึกสูง 5 ชั้น ตั้งอยู่ใจกลางตลาด ห้วยยอด¹

เหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดส่วนใหญ่มีผู้ประกอบการเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ในตำบลทับเที่ยง ชาวจีนในห้วยยอดและชาวจีนจากภูเก็ต นอกจากนี้ยังมีชาวจีนจากปักษ์ใต้ที่เข้ามาลงทุนใน พ่อค้าชาวจีน จากภูเก็ตที่เข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอด เช่น นายฮักจู้ บุตรชายของหลวงอนุภาช ภูเก็ตการ ผู้เป็นต้นตระกูลหงษ์หยก ตระกูลนี้มีกิจการเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่ในภูเก็ต พังงา และตรัง หลวงอนุภาชภูเก็ตการเป็นที่รู้จักของคนในภาคใต้และคนจากมาเลเซียในฐานะเป็น “เจ้าแห่งดีบุก” เพราะเขาเดินทางระหว่างภูเก็ตผ่านตรังไปยังปักษ์ใต้เป็นประจำ เนื่องจากต้องนำสินแร่ดีบุกไปขายที่ปักษ์² ขณะเดียวกัน จากบันทึกรายชื่อนายเหมืองที่ขอสัมปทานที่ดินทำเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดระหว่าง ปี 1913-1930 พบการลงทุนของผู้ประกอบการชาวจีนจากปักษ์ ใต้อีกหลายราย ชาวจีนกวางตุ้งที่อาศัยอยู่ ในตำบลลีสสตริต ปักษ์ ใต้อธิปไตยทำเหมืองแร่ดีบุกในตำบลปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด³ การลงทุน ในกิจการเหมืองแร่ของชาวจีนทั้งจากภูเก็ตและปักษ์ ใต้แสดงให้เห็นถึงความต้องการดีบุกของโลก ยิ่งส่งผล ให้การทำเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดมีความสำคัญขึ้นมา และนำไปสู่การดึงดูดเงินทุนและการลงทุน ที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคเข้าด้วยกัน

การทำเหมืองของตรังในปี 1955 มีด้วยกันทั้งสิ้น 4 วิธี คือ วิธีเรือซูด วิธีเหมืองสูบ วิธีเหมืองทาบ และวิธีเหมืองแล่น แต่ต่อมานายเหมืองส่วนใหญ่ที่คิดจะเปิดเหมืองโดยวิธีเรือซูด ประสบปัญหาทางการเงิน ไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อเรือซูด เพราะเรือซูดที่ทันสมัยลำหนึ่งมีราคาคิดเป็นเงินไทยกว่า 10 ล้านบาท ส่งผลให้ บริษัทเหมืองแร่ต้องตัดแปลงเปลี่ยนวิธีการทำเหมืองให้เป็นเหมืองสูบทั้งหมด เพื่อเป็นการประหยัดเงิน ลงทุน ฉะนั้นในปี 1957 เป็นต้นมา การทำเหมืองแร่ในตรังมีเพียง 2 วิธีเท่านั้น คือ วิธีการทำเหมืองสูบและ วิธีการทำเหมืองแล่น ซึ่งมีการประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุกของจังหวัดตรังในปีนั้นทั้งหมด 72 แปลง แบ่งเป็นวิธีเหมืองสูบ 66 แปลง และวิธีเหมืองแล่น 6 แปลง⁴

ปี 1957 มีเหมืองแร่ดีบุกที่ใช้วิธีเหมืองสูบมีขนาดใหญ่ในพื้นที่ห้วยยอดด้วยกัน 7 แห่ง ได้แก่ บริษัทเหมืองแร่รุ่งแสงจำกัด เจ้าของเป็นชาวจีนจากภูเก็ต เปิดเป็นเหมืองสูบ 17 แปลง ตั้งอยู่ในท้องที่ของ ตำบลห้วยยอด-ปากแจ่ม มีคนงานเฉลี่ยจำนวน 200 คน สามารถผลิตแร่ได้จำนวน 4,531 ตัน เหมืองต่อมา คือบริษัทเหมืองแร่ลำแพะจำกัด เจ้าของเป็นชาวจีนจากภูเก็ตเช่นกัน มีคนงานทั้งสิ้น 151 คน สามารถผลิต แร่ได้ 2,823.50 ตัน เหมืองของบริษัทเหมืองแร่ห้วยยอด ผู้ประกอบการเหมืองเป็นชาวจีนจากภูเก็ต

¹ หจข. (ตรัง), ตง 1.23.1.1.2/4 นายเทียนล่าย จันทรประทีป ขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุก ตำบลน้ำพราย อำเภอเขาขาว จังหวัดตรัง และโอนให้กับนายเอ.เอ. คิง และโอนให้บริษัทห้วยยอดดินแดนอิงทุน จำกัด (6 ก.พ. 2461-4 ก.พ. 2478)

² สุนทรีย์ สังข์ข่อยทนต์. ผู้เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 55.

³ วราภรณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). *ย้อนรำลึกภาพอดีตแห่งความทรงจำของนายเกียรติ (หะริน) หิรัญวัฒน์ศิริ*. หน้า 74.

⁴ ลลิตา เกิดเรือง. (2549). *เล่มเดิม*. หน้า 75.

⁵ หจข. (ตรัง), ตง 1.23/9 รายงานสถานการณ์เหมืองแร่ประจำปี (30 มี.ค. 2493-26 เม.ย. 2508)

เหมืองแห่งนี้มีคนงานทั้งสิ้น 69 คน ผลิตแร่ได้จำนวน 1,798 หาบ เหมืองต่อมาขนาดเล็ก เจ้าของเป็นชาวจีนที่อาศัยในห้วยยอด คือเหมืองของของนายหลี่ส้ม มีคนงานจำนวน 4 คน ผลิตแร่ได้ 12.35 หาบ เหมืองต่อมาคือบริษัทเหมืองแร่ในร่อน ชาวจีนจากภูเก็ตเป็นเจ้าของ มีคนงานเหมืองทั้งสิ้น 110 คน ผลิตแร่ได้ 3,036 หาบ บริษัทเหมืองแร่เขาสูงจำกัด ถือเป็นเหมืองแห่งที่ 6 เจ้าของเหมืองเป็นชาวจีนในห้วยยอด และเหมืองสุดท้ายคือเหมืองของนายฉวีชื้อ่ หากคิดจำนวนแร่ดีบุกทั้งหมดที่จังหวัดตรังผลิตได้ตลอดทั้งปี 1957 นั้น สามารถผลิตแร่ดีบุกได้ทั้งหมด 14,454.10 หาบ¹ แร่ดีบุกที่ผลิตได้ในตรังมีบางส่วนที่ส่งออกผ่านด่านท่าเรือกันตังเป็นจำนวน 188 หาบ² และจากข้อมูลในปี 1959 ปรากฏว่าเหมืองของนายก้อง เอกวานิช ผู้ประกอบการเหมืองแร่ชาวจีนในห้วยยอดได้ส่งออกแร่ดีบุกผ่านทางด่านศุลกากรกันตังไปยังเมืองปีนังเป็นจำนวน 225.00 หาบ อีกทั้ง เหมืองของนายเกียรติ ศุภผล ผู้ประกอบการชาวจีนในห้วยยอดได้ส่งแร่ดีบุกจำนวน 70 หาบไปยังเมืองปีนังเช่นกัน³

นอกจากเหมืองแร่ดีบุกที่กล่าวถึงข้างต้น อำเภอห้วยยอดในปลายทศวรรษ 1950 ยังมีเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่อีก 3 แห่ง ได้แก่ เหมืองแร่หลีเซี่ยฉ่อย ตั้งอยู่ที่ตำบลปากแจ่ม เหมืองแร่หลีบราเตอร์จำกัด อยู่ในตำบลปากแจ่มเช่นกัน และเหมืองแร่หิรัญวัฒน์ศิริในอำเภอห้วยยอด ทั้ง 3 แห่งนี้เป็นของนายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ หรือ นายยู เม่ง แซ่หลี คหบดีชาวจีนที่บรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองเมดาน เกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย⁴ พื้นเพเดิมของนายเกียรติอยู่ที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ่อของเขาเป็นทั้งพ่อค้าผู้รับเหมาชาวจีนที่มาจากเมืองเมดาน เดินทางเข้ามาประมูลงานก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ เส้นทางจากอำเภอทุ่งสงไปยังอำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเส้นทางจากอำเภอทุ่งสงไปยังอำเภอห้วยยอด อำเภอเมือง และอำเภอกันตัง⁵

นายเกียรติเติบโตมาในครอบครัวที่มีฐานะและได้รับการศึกษาที่ดี เขาพูดได้ทั้งภาษาไทย ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ จบการศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิค สาขาวิศวกรรมเครื่องกล จากปีนัง เขามีประสบการณ์การทำงานกับบริษัทเชลล์ จำกัด ประจำรัฐปีนัง ทำงานด้านการตลาดติดต่อลูกค้าเป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำมันเชลล์ ประจำมาเลเซียและ 13 จังหวัดภาคใต้ของไทย⁶ ก่อนที่จะลาออกเพื่อมาดำรงตำแหน่งผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทย จำกัด สำนักงานห้วยยอดในระหว่างปี 1957-1971⁷

นายเกียรติเริ่มทำการสำรวจแร่ในปี 1964 และเปิดดำเนินการทำเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอด ในปี 1965 ดำเนินกิจการเหมืองแร่ยาวนานกว่า 20 ปี เหมืองของนายเกียรติเป็นเหมืองประเภทใช้เครื่องจักรสูบน้ำฉีดละลายดินลงสู่ขุมเหมืองแร่⁸ เหมืองแร่หลีบราเตอร์จำกัดสามารถผลิตแร่

⁵ แหล่งเดิม.

¹ ข้อมูลเมื่อวันที่ 16- 28 ก.พ. 2501 ดูเพิ่มเติมที่ หจช. (ตรัง), ตง 1.23/18 จำนวนแร่ดีบุกที่ส่งออกนอกประเทศ (11 ก.พ. 2501- 4 ก.ย. 2505)

² แหล่งเดิม.

³ วารสารณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 6.

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 10.

⁶ แหล่งเดิม.

⁷ แหล่งเดิม. หน้า 77.

โดยประมาณ 300 หาบต่อเดือน ขณะที่เหมืองแร่หิรัญวัฒนศิริ ถือเป็นเหมืองแร่ขนาดใหญ่ที่มีคนงานเหมืองมากกว่า 300 คน ทำงานในเหมืองจำนวน 5 ล้ำราง ทำให้เกิดการจ้างแรงงานขึ้นในอำเภอห้วยยอดจำนวนมาก¹

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในห้วยยอดเฟื่องฟูในทศวรรษ 1960 ทำให้เกิดผู้ประกอบการเหมืองหน้าใหม่เข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเกิดการจ้างงานขนาดใหญ่ตามมา จากข้อมูลในปี 1966 พบว่าพื้นที่ในตรังมีเหมืองแร่ดีบุกทั้งสิ้น 28 แห่ง มีคนงานประจำเหมืองมากกว่า 3,000 คน เหมืองส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอห้วยยอดเป็นหลัก ได้แก่ เหมืองแร่กรมทรัพย์ากรธรณีที่มีนายดิลก ถาวรวงวงศ์ ขอเช่าช่วง บริษัทเหมืองแร่ลู่น้ำเงินจำกัด ของนายก้อง ยงสกุล บริษัทเหมืองแร่ลำแพะจำกัดของนายดิลก ถาวรวงวงศ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่เสี้ยนเสี้ยนของนายหลี่ส้ม ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่หนองแสงของนายฝุ่ก สู้ศิริ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่ในร้อนของนายก้อง เอกวานิช เหมืองแร่ของนายสันต์ ต้นเอง บริษัทเหมืองแร่เขาสูงจำกัดของนายเกียรติ พานิชกุล ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่สวกเกียนของนายสวก พัฒม ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่สหะสินของนายยุกต์ พันธุ์พัฒนาศิลป์² ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่ปากแจ่มของนายดิลก ถาวรวงวงศ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่เขาปูนของนายธีระ ต้นโรโรภาส เหมืองแร่ นายมนัส ธรรมมารักษ์ เหมืองแร่ นายเถลิง เหล่าจินดา เหมืองแร่ นายสกล แก้วเกษ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่เขาหลักของนายสาโรช ลินอนันต์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่หลักจันทร์ ของนายชัยรัตน์ วิจารณ์ เหมืองแร่ของนายฟ้า กิติพงษ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่วัฒนาห้วยยอดของนายพิศาล สุพิทักษ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่มาเนียดของนายมาเนียด ณ ระนอง เหมืองนายวีระ เกียรติเสงศิลป์ บริษัทราชชาติการค้าและอุตสาหกรรมจำกัดของน.อ. เรือง เวชประสิทธิ์ เหมืองแร่ นายมานพ สุวงศ์ศักดิ์ศรี ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่หลีเซียะฉอยของนายเกียรติ หิรัญวัฒนศิริ เหมืองแร่สามพี่น้องจำกัดของนายบุญดี ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่เกียนเฮงของนายฉั่วซึก๊อ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่ทรัพย์ากรของนายมนัส ธรรมมารักษ์ และ ห้างหุ้นส่วนจำกัดห้วยชันของนายพานิช โกวทวงศายู่ในพื้นที่ตำบลท่ารั้ว³

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าหลังสงครามโลกที่ 2 เป็นต้นมา โดยเฉพาะระหว่างทศวรรษ 1950 – ทศวรรษ 1960 เป็นช่วงเวลาที่กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดเฟื่องฟูอย่างยิ่ง ราคาดีบุกในช่วงเวลานั้นค่อนข้างสูง ดีบุกที่ผลิตได้จำนวน 1 หาบ (ประมาณ 60 กิโลกรัม) มีราคาสูงถึง 12,000 บาท⁴ ราคาดีบุกที่สูงขึ้นสอดคล้องกับความต้องการดีบุกของตลาดโลกที่เพิ่มมากขึ้น⁵ การที่ดีบุกเป็นที่ต้องการของตลาดโลกทำให้พื้นที่ในอำเภอห้วยยอดที่มีแร่ดีบุกเพียงแห่งเดียวในตรังมีความสำคัญยิ่งขึ้น นักลงทุนและผู้ประกอบการทั้งในและนอกพื้นที่ ตลอดจนชนกลุ่มต่างชาตินำเงินมาลงทุนในเมือง เกิดความพยายามที่จะสำรวจและเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการทำเหมืองแร่ตามมา การทำเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดจึงมีความสำคัญในฐานะกิจการที่สามารถเชื่อมโยงเงินทุน การลงทุน เงินทุนหมุนเวียนของพ่อค้า

¹ แหล่งเดิม. หน้า 3.

² หจข. (ตรัง), ตง 1.23/32 แจ้งรายชื่อเจ้าของเหมือง ผู้จัดการ สถานที่ตั้งของเหมือง และจำนวนกรรมกรของแต่ละเหมือง แก่ตำรวจสันติบาล (9-10 ส.ค. 2509).

³ แหล่งเดิม.

⁴ วารสาร หิรัญวัฒนศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 21.

⁵ ลลิตา เกิดเรือง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 76.

และนักลงทุนชาวจีนในลักษณะข้ามชาติทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจท้องถิ่นถูกขับเคลื่อนด้วยเงินทุนและผลกำไรจากกิจการเหมืองแร่

การทำเหมืองแร่ดีบุกที่มีจำนวนมากในอำเภอห้วยยอด ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงาน ดึงดูดการอพยพของคนต่างถิ่นจำนวนมากให้เข้ามาทำงานในพื้นที่ ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาเป็นแรงงานเหมืองแร่ ซึ่งไม่ได้มีเพียงชาวจีนกวางตุ้ง ไหหล้า และแคะที่อพยพมาทางเรือเท่านั้น แต่ยังเห็นปรากฏการณ์ที่ชาวจีนแต่จิวจำนวนมากจากภาคกลางหรือจากภาคใต้ฝั่งตะวันออกอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในเหมือง ขณะเดียวกัน กิจการเหมืองแร่ในอำเภอห้วยยอดที่เฟื่องฟูในระหว่างทศวรรษ 1950 – ทศวรรษ 1960 ยังดึงดูดให้คนจากภาคอีสานอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานเป็นแรงงานเช่นกัน

ชาวจีนเจ้าของกิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดสร้างความแข็งแกร่งให้กับกิจการของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หากผู้ประกอบการเหมืองไม่เป็นผู้จัดการด้วยตัวเองก็จะใช้วิธีแต่งตั้งให้ญาติคนสนิททำหน้าที่เป็นผู้จัดการเหมืองแทน เช่น ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่เสียนเสียงของนายหลีสัมมีผู้จัดการ คือ นายหลีอิน บริษัทเหมืองแร่เขาสูงจำกัดของนายเกียรติ พานิชกุลมีผู้จัดการคือ นายฮวด พานิชกุล ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมืองแร่หลีเซี่ยะฉ่อยของนายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ มีนายสุมัน แซ่หลีเป็นผู้จัดการ¹ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการเหมืองแร่ในอำเภอห้วยยอดจะรู้จักกันเป็นการส่วนตัวหรือมีความเกี่ยวข้องกันทางเครือญาติ เช่น นายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ เจ้าของเหมืองแร่หลีเซี่ยะฉ่อย มีความสัมพันธ์เป็นน้องเขยของนายมนัส ธรรมารักษ์ เจ้าของเหมืองแร่ นายมนัส ธรรมารักษ์และห้างหุ้นส่วนจำกัด เหมืองแร่ทรัพยากร² และมีความสนิทสนมกันส่วนตัวตั้งแต่ทั้งคู่ยังทำงานเป็นผู้จัดการธนาคาร

นายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ เจ้าของเหมืองแร่ขนาดใหญ่ทั้ง 3 แห่งในอำเภอห้วยยอด ยังเป็นตัวอย่างของผู้ประกอบการชาวจีนที่หมั่นเรียนรู้ รู้จักปรับตัว และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ผลิดแร่ให้มีคุณภาพดีขึ้น นายเกียรติมีความสนิทสนมกับหัวหน้าศูนย์วิจัยแร่สงขลา กรมโลหะกิจ ดร. เรืองศักดิ์ วัชรพงษ์ เขาได้รับการแนะนำให้ซื้อเครื่องแต่งแร่ใช้แม่เหล็ก (Magnetic Separator) จากประเทศอังกฤษ เพื่อใช้ในการแยกแร่รังสี เช่น โคลัมไบต์และแทนทาลไลท์ ที่เป็นแร่ราคาสูง ทำให้แร่มีความบริสุทธิ์มากขึ้นและมีมูลค่าสูงขึ้นเหมืองของนายเกียรติเป็นเหมืองเดียวที่ใช้เครื่องดังกล่าว³

4.2 ชุมชนการค้าตลาดห้วยยอด

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดที่เฟื่องฟูมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เอื้อให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของคนจากทั่วสารทิศเข้ามาในพื้นที่ ชาวจีนโพ้นทะเลเป็นกลุ่มหลักที่เดินทางเข้ามาในอำเภอห้วยยอด บางส่วนเดินทางออกจากประเทศจีนโดยตรงและส่วนหนึ่งมาจากปิ่น ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานเป็นกรรมกรในเหมืองแร่ ขณะที่บางส่วนหากมีเงินทุนก็จะเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาค้าขายในเมือง

¹ หจช. (ตรัง), ตง 1.23/32 แจ้งรายชื่อเจ้าของเหมือง ผู้จัดการ สถานที่ตั้งของเหมือง และจำนวนกรรมกรของแต่ละเหมือง แก่ตำรวจสันติบาล (9-10 ส.ค. 2509).

² แหล่งเดิม.

³ วารสารณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 77.

ต่อมาจะกลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในดินแดนที่เข้าไปอยู่ กลุ่มพ่อค้าชาวจีนสร้างอำนาจทางการค้าผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกิจการชาวจีนด้วยกัน เช่น เกิดการแต่งงานในหมู่ชาวจีนด้วยกัน สร้างเครือข่ายการค้าในท้องถิ่น ตลอดจนการผนึกกำลังเป็นพันธมิตรทางเศรษฐกิจและการค้าร่วมกัน เป็นต้น

ชุมชนการค้าตลาดห้วยยอดเต็มไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าที่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนโพ้นทะเล ขณะที่ผู้จับจ่ายใช้สอยส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่และแรงงานเหมืองแร่ ตลาดห้วยยอดในต้นทศวรรษ 1960 มีความคึกคักอย่างยิ่ง บริเวณตลาดและย่านชุมชนการค้าจะเริ่มต้นจากวัดห้วยยอด ตลาดห้วยยอดได้ชื่อว่ามีร้านค้าคับคั่งเป็นอันดับ 2 ของจังหวัดตรัง นอกจากนี้บริเวณตลาดห้วยยอดยังเป็นที่ตั้งของตลาดสดอีก 1 แห่ง โรงฝึน 1 แห่ง ธนาคาร 2 แห่ง โรงภาพยนตร์ 2 แห่ง โรงแรม 4 แห่ง ด้านโรงงาน มีทั้งโรงงานยาง 2 แห่ง โรงชลียาง 1 โรง โรงไฟฟ้า 1 โรง โรงพิมพ์ 1 โรง โรงเลื่อย 1 โรง และอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก 3 แห่ง คือ เหมืองห้วยยอด เหมืองนายหลีสัม เหมืองลุ่นเล้ง¹

บรรยากาศและความคึกคักของตลาดห้วยยอดถูกบันทึกไว้ในหนังสือ **ห้วยยอดอนุสรณ์ 2504** เขียนโดยม.ล. อัมพร สนิทวงศ์ ขณะเป็นนายอำเภอห้วยยอดในปี 1961 ไว้ว่า “ตลาดตอนกลางวันจะมีรถยนต์วิ่งกันขวักไขว่ จอดด้วยผู้คนที่ออกมาจับจ่ายซื้อของ ถ้าวันไหนเป็นวันตลาดนัดหรือชนโคด้วยแล้วยังมีผู้คนเต็มเกลื่อนกลาดไปหมด ในตอนกลางวันเป็นเวลาว่างของพวกคนงานเหมืองและคนงานกรีดยางตามร้านจำหน่ายอาหารทุกร้านตลอดจนหน้าโรงภาพยนตร์จะอัดแอไปด้วยผู้คนทั้งนั้น”² หากช่วงใดมีภาพยนตร์ออกใหม่หรือเรื่องดังเข้าฉาย จะเห็นภาพของรถสองแถวขนาดใหญ่ 2-3 คันบรรทุกคนงานเหมืองจากพื้นที่ในตลาดห้วยยอดและใกล้เคียงมาส่งหน้าโรงภาพยนตร์³

เศรษฐกิจของอำเภอห้วยยอดในทศวรรษ 1960 อยู่ในช่วงเฟื่องฟู เนื่องจากราคาแร่ดีบุกและยางค่อนข้างดี ราคาแร่ดีบุกในช่วงปลายทศวรรษ 1950 ถึง ต้นทศวรรษ 1960 ค่อนข้างดี แร่ดีบุก 1 ทาบจะหนัก 60 กิโลกรัม ราคาอยู่ที่ 12,000 บาท ส่วนยางพาราแผ่นราคา 38 บาทต่อกิโลกรัม⁴ ส่วนค่าจ้างของแรงงานเหมืองแร่โดยทั่วไปประมาณ 15 บาทต่อวัน⁵ ขณะที่พ่อค่านายเหมืองชาวจีนโพ้นทะเลหลายรายมีตึกรามบ้านช่องโอ้อ่า มีรถยนต์รุ่นทันสมัย คณบดีห้วยยอดมีศาลากลางส่วนบุคคล บ่งบอกสภาพเศรษฐกิจและสังคมของห้วยยอดในยุคที่เหมืองแร่เฟื่องฟู⁶ ผู้ประกอบการเหมืองแร่ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพค้าขายและมีกิจการสวนยางพาราควบคู่กันไป เช่น นายเทียนล้ำ จันทรประทีป คหบดีชาวจีนโพ้นทะเล นอกจากจะเป็นเจ้าของเหมืองแล้ว เขายังเป็นเจ้าของตึก 5 ชั้นแห่งเดียวในอำเภอห้วยยอด ซึ่งชั้นล่างเปิดเป็นร้านชื่อจันทรประทีปพานิช จำหน่ายอาวุธปืนต่างๆ เครื่องกระสุนปืนและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับปืน⁷ อีกทั้งยังมีรถยนต์ส่วนตัวรุ่นที่ทันสมัยที่สุดในเวลานั้น⁸

1 แหล่งเดิม.

2 ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). เล่มเดิม. หน้า 93-94.

3 กัญญา อุทัยสว่าง. (2560, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านจินดากาแฟ 239 ถ.เพชรเกษม ต.เขาอกบ อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

4 วราภรณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 21.

5 แหล่งเดิม. หน้า 78.

6 สุนทรী สังข์อุทัย ผู้เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 58

7 ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). เล่มเดิม. หน้า 97.

8 สุนทรী สังข์อุทัย ผู้เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 55.

ชุมชนการค้าของตลาดห้วยยอดยังเต็มไปด้วยพ่อค้าชาวจีนโพ้นทะเลที่ต่อมากลายเป็นชนชั้นใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการค้าและเศรษฐกิจของชุมชนห้วยยอด เช่น ชาวจีนตระกูลศุภผล เจ้าของตลาดศรีศุภผล ตลาดสดเพียงแห่งเดียวในตลาดห้วยยอด บรรพบุรุษของตระกูลเป็นชายชาวจีนเชื้อสายตัดซ์ฐานะดีที่เคยอาศัยอยู่ในอินโดนีเซีย เขาเข้ามาร่วมทุนกับผู้รับเหมาชาวจีนรายอื่นในการสร้างทางรถไฟสายใต้ในปลายทศวรรษ 1900 และยังทำหน้าที่เป็นนายหน้าจัดหาแรงงานชาวจีนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาทำงานในคณะรับเหมาของตน หากมีชาวจีนต้องการอพยพออกมาทำงานแต่ขาดแคลนเงินก็จะให้การช่วยเหลือด้วยการสนับสนุนเงินค่าเดินทาง ตระกูลศุภผลยังเป็นเจ้าของกิจการร้านขายยาและสวนยางพาราขนาดใหญ่¹

ชาวจีนตระกูลมหาพานิชมีบรรพบุรุษเป็นจีนแสดหรือหม้อจีนชาวจีนแคะ เมื่อเข้ามาในตลาดห้วยยอดก็ได้เปิดบ้านเป็นที่รักษาคนป่วย เพราะมีความเชี่ยวชาญเรื่องการตรวจจับเส้นและการต่อกระดูกตามศาสตร์จีน ผู้ป่วยส่วนใหญ่ คือกรรมกรชาวจีนที่ทำงานในเหมืองแร่ เพราะเป็นกลุ่มที่มักเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน เช่น มือหัก ขาหัก เป็นต้น กรรมกรชาวจีนเมื่อมารักษากับพ่อของนางหลั่น มหาพานิชจะได้รับการต่อกระดูกและได้รับยาสมุนไพรแบบจีน ส่วนใหญ่เป็นยาหม้อที่ต้มมาจากรากไม้ โดยหม้อชาวจีนจะคิดการรักษาเฉพาะแต่ค่ายาเท่านั้น² ต่อมาตระกูลนี้ได้เปลี่ยนมาเปิดกิจการร้านขายของชำขนาดใหญ่และขายดีที่สุดในตลาด เพราะทำเลที่ตั้งติดกับถนนสายหลัก และตั้งตรงข้ามกับโรงพยาบาลตรี ชายสินค้าที่หลากหลาย เช่น ข้าวสาร น้ำตาล น้ำปลา มีดกรีดยาง เป็นต้น สินค้าที่ขายดีที่สุดคือข้าวสาร โดยเฉพาะช่วงเวลาประมาณ 10.00-12.00 นาฬิกา จะเป็นเวลาที่ภาพยนตร์รอบเช้าเลิก คนที่เข้ามาดูภาพยนตร์จะข้ามถนนมาซื้อของที่ร้านชำ และจะขายดีอีกครั้งในช่วงกลางวัน ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวกรรมกรเหมืองแร่เลิกงานแล้วออกมาตลาดเพื่อจับจ่ายใช้สอย ตระกูลมหาพานิชนำกำไรจากการค้าขายไปลงทุนในกิจการสวนยางพาราขนาดใหญ่ในบริเวณรอบนอกของอำเภอห้วยยอด³

ตระกูลศุภผลกับตระกูลมหาพานิช ถือเป็นตระกูลพ่อค้าชาวจีนที่มีฐานะในอำเภอห้วยยอด ทั้งสองตระกูลสร้างอำนาจและความมั่นคงทางการค้าผ่านการแต่งงาน บุตรบุญธรรมที่เป็นผู้สืบทอดกิจการร้านขายยาของนายเย็น ศุภผลแต่งงานกับลูกสาวคนสุดท้ายของนางหลั่น มหาพานิช ทำให้ร้านค้าและกิจการสำคัญของตลาดห้วยยอด เช่น ร้านขายยา ตลาดสด รวมถึงสวนยางพาราขนาดใหญ่บริเวณรอบนอกอยู่ภายใต้การดูแลและขับเคลื่อนจากตระกูลใหญ่ทั้งสองนี้

นอกจากจะเห็นว่าพ่อค้าชาวจีนจะลงทุนในกิจการภาคเกษตรกรรมและเปิดห้างร้านแล้ว กลุ่มพ่อค้าชาวจีนในตลาดห้วยยอดที่สำคัญอีกกลุ่ม คือกลุ่มชาวจีนที่ลงทุนในกิจการที่เกี่ยวข้องกับอาหาร เช่น กลุ่มพ่อค้าจากตระกูลไทรงาม เจ้าของกิจการหมูย่างโกแก่อื่อดังของห้วยยอด บรรพบุรุษของตระกูลนี้อพยพมาจากมณฑลกว๋างตุ้ง ขณะเดินทางออกจากประเทศจีนได้นำหมูพันธุ์เล็กหรือหมูซี่พัวลงเรือมาด้วย

¹ สุปรานี มหาพานิช (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรมเขต ที่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

² หลั่น มหาพานิช (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรมเขต ที่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

³ แหล่งเดิม.

เมื่อเข้ามาจังหวัดตรังก็ยึดอาชีพเลี้ยงหมูพันธุ์เล็ก ขายหมูสด ไล่สด พ่อค้า อีกทั้ง บรรพบุรุษของตระกูล ไทรงามยังได้รับวิชาความรู้เรื่องการย่างหมูจากชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนตระกูลไทรงามที่ยึดอาชีพขายหมูในตลาดห้วยยอดจึงหันมาอย่างหมูขายในตลาด ต่อมากิจการเฟื่องฟูกลายเป็นหมูย่างโกแก่ที่โด่งดังของจังหวัดตรัง ตระกูลนี้จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมการกินหมูย่างควบคู่กับกาแฟในยามเช้าของชาวตรัง¹ พ่อค้าตระกูลไทรงามที่อาศัยอยู่ในอำเภอห้วยยอดมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการค้าของเจ้าแก้วฝ่อง หรือนายฟอง ไทรงาม ที่อาศัยอยู่ในตำบลทับเที่ยง โดยจะส่งหมูเป็นไปขายให้กับนายฟอง ไทรงามที่มีธุรกิจส่งออกหมูไปขายยังปิ้งและสิงคโปร์ ขณะเดียวกัน พ่อค้าตระกูลไทรงามที่อำเภอห้วยยอดยังรับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการย่างหมูมาจากพ่อครัวชาวกวางตุ้งที่อพยพเข้ามาทำงานในร้านอาหารของนายฟอง ไทรงาม

พ่อค้าชาวจีนตระกูลอาทิตยวงศ์ยังถือเป็นตระกูลสำคัญที่เปิดกิจการขายอาหารเช้า เช่น บะหมี่ และข้าวต้มในตลาดห้วยยอด บรรพบุรุษของตระกูลนี้มีทั้งเดินทางมาจากมณฑลกวางตุ้งและเมืองปิ้งตันตระกูลที่เดินทางมาจากปิ้งมีประสบการณ์ทำงานในร้านอาหารและร้านขนมที่ปิ้งมาก่อน สามารถทำบะหมี่ ขนมเต้าส้อและขนมไหว้พระจันทร์ได้ เมื่ออพยพมาอยู่ในตลาดห้วยยอดได้ตั้งโต๊ะขายบะหมี่ โดยมาเช่าบริเวณหน้าบ้านของตึก 5 ชั้นของนายเทียนล่าย จันทรประทีป บะหมี่ในขณะนั้นขายดีมาก เนื่องจากมีกลุ่มลูกค้าหลักคือคนงานในเหมือง ซึ่งราคาบะหมี่ขายอยู่ที่ราคาชามละ 1 สตางค์ ต่อมาพ่อค้าตระกูลนี้ได้ขยายกิจการด้วยการซื้อห้องแถวฝั่งตรงข้ามตึก 5 ชั้น เปิดเป็นร้านขายบะหมี่ ข้าวต้ม ชา กาแฟและอาหารเช้าอื่นๆในชื่อของร้านหนุ่ย²

4.3 การปิดตัวของเหมืองแร่ดีบุก

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดเฟื่องฟูอยู่ประมาณ 2 ทศวรรษ ก่อนที่ก็เริ่มซบเซาลงในทศวรรษ 1970 ปัญหาสำคัญเกิดจากราคาแร่ดีบุกตกต่ำไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ไม่มีตลาดรับซื้อแร่³ ผู้ประกอบการเหมืองแร่ยังเผชิญปัญหาแหล่งแร่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เริ่มหมดไป ส่วนแหล่งที่มีความอุดมในระดับปานกลางก็มีน้อย ซึ่งปัญหานี้ตรงกับข้อสังเกตของม.ล. อัมพร สนิทวงศ์ นายอำเภอห้วยยอดที่กล่าวไว้ตั้งแต่ปี 1961 “อันหนึ่งน่าแปลกอยู่อย่างหนึ่งเกี่ยวกับการทำเหมือง แม้ว่าเครื่องมือการตรวจหาแร่จะดีขึ้นก็ไม่ปรากฏว่ามีการพบแหล่งแร่ที่ไหน มีแต่เปิดเหมืองในที่ซึ่งคนโบราณพบมาก่อนทั้งสิ้น”⁴ ขณะที่ผู้ประกอบการเหมือง แม้จะดำเนินกิจการทำเหมืองยาวนานกว่า 10 ปี แต่ไม่ได้ทำเหมืองสำรองไว้ เพราะขาดเงินทุนหมุนเวียน ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ทำเหมืองโดยเอกชน หรือหุ้นส่วนกันในเฉพาะพื้นที่นั้น ทำให้ไม่มีแหล่งเงินทุนขนาดใหญ่ให้การสนับสนุน

อุปสรรคอีกประการที่ทำให้ผู้ประกอบการเหมืองไม่สามารถแสวงหาแหล่งแร่ใหม่ๆ หรือแหล่งแร่สำรองได้สะดวก เพราะหวาดกลัวปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่มีอิทธิพลอยู่ในเขตป่าเขา ผู้ประกอบการเหมือง

¹ ทวีศักดิ์ ไทรงาม (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านหมูย่างโกแก่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

² สุพร อาทิตยวงศ์ และรัชณี อาทิตยวงศ์ (2555, 28 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านกาแฟหนุ่ย ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

³ วราภรณ์ ธีรภูวนันต์ศิริ เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 76.

⁴ ม.ล. อัมพร สนิทวงศ์. (2553). เล่มเดิม. หน้า 95.

ยังเจอกับปัญหาที่ดินและค่าครองชีพที่มีราคาสูงขึ้น การซื้อที่ดินกรรมสิทธิ์จากผู้ซื้อทำเหมืองแร่ในอดีตนั้น ราคาที่ดินไร่ละประมาณ 5,000 บาท แต่ในช่วงที่กิจการเหมืองแร่เริ่มซบเซา ราคาที่ดินในพื้นที่ทำเลดีโดยทั่วไปราคาสูงถึงไร่ละ 1 แสนบาทเศษ ส่วนค่าจ้างแรงงานเหมืองแร่แต่เดิมอยู่ที่คนละ 15 บาท แต่ต่อมาเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจนเป็นวันละ 194 บาท⁵

สถานการณ์การทำเหมืองแร่ในพื้นที่อำเภอห้วยยอดตามรายงานของสำนักงานทรัพยากรธรณีจังหวัดตรัง ปี 1974 ระบุว่าพื้นที่อำเภอห้วยยอดมีกิจการเหมืองแร่ทั้งหมด 13 เหมือง แต่มีเพียง 4 เหมืองเท่านั้นที่ยังคงเปิดดำเนินการ คือ เหมืองแร่ลำพะของบริษัทร่อนพิบูลย์หินโนโลรอบิวิตี ซึ่งมีเนื้อที่มากกว่า 1 พันไร่ ตั้งอยู่ในตำบลน้ำผุด-ปากแจ่ม เหมืองท่าปรางของบริษัทบริษัทเหมืองแร่ลุ่นเส็ง มีเนื้อที่มากกว่า 1 พันไร่ ตั้งอยู่ในตำบลปากแจ่มเหมืองบ้านวังยอดของนายอุ้น เอกวนิช ในพื้นที่ตำบลเขาปูน และเหมืองแร่หิรัญวัฒน์ศิริของนายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริในอำเภอห้วยยอด ส่วนเหมืองที่ปิดตัว ยุติกิจการ ได้แก่ เหมืองควนดั่ง-ในเหยา เหมืองของบริษัทแร่เขาสูงจำกัด เหมืองของนายฉวีชื้อ ก่อ เหมืองเขาหลักจันทน์บริษัทราชชาติการค้าและอุตสาหกรรมจำกัด เหมืองของนายเกียรติ พาณิขกุล เหมืองของนายบุญเที่ยง วัชรปรีชานนท์ เหมืองของนายผูก สู้ศิริ เหมืองเขาหลักของนางปราณี กอบสมบัติ และเหมืองของนายมนัส ธรรมมารักษ์¹

อย่างไรก็ตาม เหมืองแร่หิรัญวัฒน์ศิริที่เป็นเหมืองแร่ขนาดใหญ่ในตำบลห้วยยอดได้หยุดกิจการลงในทศวรรษ 1970 เหมืองแร่ในพื้นที่ใกล้เคียงทยอยปิดตัวลงในช่วงเวลาเดียวกัน จนในที่สุดประมาณปี 1987 เหมืองแร่ในจังหวัดตรังได้หยุดกิจการลงทั้งหมด² ส่งผลให้เหมืองแร่ขนาดใหญ่หลายแห่งในห้วยยอดกลายเป็นที่รกร้าง คนงานเหมืองเดินทางออกนอกพื้นที่ ตลาดห้วยยอดที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าซบเซาลง โรงภาพยนตร์ทั้ง 2 แห่งปิดตัวตามมา โรงแรมทุกแห่งในตลาดห้วยยอดปิดกิจการ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของอำเภอห้วยยอดหันไปสู่ภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการปลูกยางพาราที่กลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจหลักในช่วงเวลาต่อมา

ภายหลังจากผู้ประกอบการชาวจีนในจังหวัดตรังยุติการทำเหมืองในปลายทศวรรษ 1980 ส่วนใหญ่กลับไปเพิ่มการลงทุนในกิจการสวนยางพาราของตนมากยิ่งขึ้น เช่น ตระกูลธรรมมารักษ์ ตระกูลหิรัญวัฒน์ศิริ ตระกูลพานิชย์กุล ตระกูลศุภผล ตระกูลมหาพานิช กลุ่มชาวจีนตระกูลดังของตรังเหล่านี้ต่างลงทุนในกิจการสวนยางพาราขนาดใหญ่ควบคู่กับการทำกิจการเหมืองแร่และการค้ามาตั้งแต่ต้น เนื่องจากการลงทุนในกิจการสวนยางพาราเกิดความคุ้มค่าและ ราคาขายพาราสูงกว่าแร่ดีบุกที่ประสบปัญหาล้นตลาด นายเกียรติ หิรัญวัฒน์ศิริ คือตัวของผู้ประกอบการเหมืองแร่ที่กลับไปลงทุนในภาคการเกษตร เขาสานต่อธุรกิจการทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ที่เป็นธุรกิจเดิมของครอบครัว อีกทั้งยังได้ใช้พื้นที่ประตายนบัตรที่ยังไม่ได้ทำเหมืองมาปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ ลองกอง ส้มจุก ส้มโชกุน มะขาม มังคุด ฝรั่ง พุทรา และกระท้อน ผลไม้จากสวนของนายเกียรติภายหลังออกสู่ตลาดต่างได้รับการชื่นชมและเป็นที่กล่าวขวัญของชาวห้วยยอดในเรื่องคุณภาพ³

¹ วราภรณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 78.

² หจช. (ตรัง), ตง 1.23/25 รายงานสถานการณ์ ปัญหา และอุปสรรคในการทำเหมืองแร่ (มี.ค. 2515-16 มี.ย. 2523).

³ สุนทรีย์ สังข์ยุทธ์ เรียบเรียง. (2549). เล่มเดิม. หน้า 56.

⁴ วราภรณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 4.

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

- หจช. (ตรัง), ตง 1.23/9 รายงานสถานการณ์เหมืองแร่ประจำปี (30 มี.ค. 2493-26 เม.ย. 2508).
 _____, ตง 1.23/18 จำนวนแร่ดีบุกที่ส่งออกนอกประเทศ (11 ก.พ. 2501- 4 ก.ย. 2505).
 _____, ตง 1.23/25 รายงานสถานการณ์ ปัญหา และอุปสรรคในการทำเหมืองแร่ (มี.ค. 2515-16 มิ.ย. 2523).
 _____, ตง 1.23/32 แจงรายชื่อเจ้าของเหมือง ผู้จัดการ สถานที่ตั้งของเหมือง และจำนวนกรรมกรของแต่ละเหมืองแก่ตำรวจสันติบาล (9-10 ส.ค. 2509).
 _____, ภก 1.02.1.9/12 บัญชีเจ้าของเรือจังหวัดภูเก็ต (12 ก.ค. 2487).
 _____, (10) มท 2/21 เรือเมล์เดินไปมาระหว่างภูเก็ตกับตรัง (8-22 พ.ศ. 2457)
 _____, (10) มท.2.4/13 พ้อคำตรังรับสินค้าจากปีนังมาจำหน่าย (19 พ.ย.-10 มี.ค. 2458).

เอกสารชั้นรอง

- Chuleeporn Virunha. (2009). From Regional Entrepot to Malayan Port: Penang's Trade and Trading Communities, 1890-1940 In *Penang and Its Region: The Story of an Asian Entrepot*. Yeoh Seng Guan, LohWei Leng, Khoo Salma Nasution and Neil Khor editors. pp. 103-130. National University of Singapore: NUS Press.
- Khoo Salma Nasution. (2009). Hokkien Chinese on the Phuket Mining Frontier: The Penang Connection and the Emergence of the Phuket Baba Community. *JMBRAS*. 82(2): 81-112
- Wong Yee Tuan. (2008). Penang's Big Five Families and Southern Siam During the Nineteenth Century. Michael J. Montesano and Patrick Jory editors. In *Thai South and Malay North, Ethnic Interactions on a Plural Peninsula*. Michael J. Montesano and Patrick Jory, editors. pp. 201-367. National University of Singapore: NUS Press.
- ชูลีพร พงศ์สุพัฒน์. (2531, มิถุนายน). บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในปีนังตอนปลาย ศตวรรษที่ 19. *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 10(2): 65-92.
- _____. (2538). การสิ้นสุดของระบบเจ้าภาษีนายอากรในสตรีตแซทเทิลเมนต์และผลกระทบต่อรูปแบบการลงทุนของชาวจีนในปีนัง ค.ศ. 1900-1920. *วารสารประวัติศาสตร์*, หน้า 43-62.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต. ใน: *กรุงแตก พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทยว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. หน้า 163-216. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พรณี อวนสกุล. (2527). กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ (พ.ศ.2411-2474). ใน: *ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484*. หน้า 400-441. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พวงทิพย์ เกียรติสกุล. (2539-2540). กิจการเหมืองแร่ของชาวจีนในมณฑลภูเก็ต. *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 19(1-2): 71-91.
- พอพันธ์ อุทยานนท์. (2558). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2535). *ทุนสิ่งคโปร์ การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุก*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรารณณ์ หิรัญวัฒน์ศิริ ผู้เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). *ย้อนรำลึกภาพอดีตแห่งความทรงจำของนายเกียรติ (หะริน) หิรัญวัฒน์ศิริ*. ม.ป.ท., ม.ป.พ.

วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2554). จีนโพ้นทะเลกับประเทศเพื่อนบ้าน ความท้าทายที่จำเป็นสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์พลัดถิ่น. *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์*. 33: 119-145

ศุภสิมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. (2544). *สายใยตระกูลงานทวี แลวิถีและพลังมังกรใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุนทรีย์ สังข์อยู่ฤทธิ์ ผู้เรียบเรียง. (2549). *แลหลังเมืองต้ง ใต้ร่มพระบารมี*. กรุงเทพฯ: บริษัทเวิร์คพอยท์พับลิชชิ่ง จำกัด.

วิทยานิพนธ์

ดรุณี แก้วม่วง. (2526). *ฐานะและความสำคัญของเมืองต้ง พ.ศ. 2352 - 2440*. วิทยานิพนธ์ อม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

..... *พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2444-2456*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

ลลิตา เกิดเรือง. (2549). *บทบาทของชาวจีนต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองต้ง พ.ศ. 2458 - ทศวรรษที่ 2520*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์).

การสัมภาษณ์

กัญญา อุทัยสว่าง. (2560, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านจินตกาแฟ 239 ถ.เพชรเกษม ต.เขากอบ อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

ทวีศักดิ์ ไทรงาม (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านหมูย่างโกแก่ ตลาดห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

สุปราณี มหาพานิชย์ (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

สุพร อาทิตยพงศ์ และรัชณี อาทิตยพงศ์ (2555, 28 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ร้านกาแฟหนุ่ย ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง

หั่น มหาพานิช (2555, 30 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ดวงทิพย์ พรหมเขต ที่ ตลาดห้วยยอด ต.ห้วยยอด อ.ห้วยยอด จ.ตรัง